

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko (VNS 1/2021)

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) mielestä valtioneuvoston koulutuspoliittisessa selonteossa esitetyt visiot, tavoitteet ja toimenpiteet ovat pääpiirteissään oikeansuuntaisia. Selonteko tarjoaa hyvät lähtökohdat koulutuspolitiikkaa koskevalle päätöksenteolle. MLL korostaa, että selonteossa esitettyjen tavoitteiden toteutuminen edellyttää riittävää rahoitusta varhaiskasvatukseen, koulutukseen ja tutkimukseen.

Hyvinvointi ja oppiminen kulkevat käsi kädessä. Koulut ja oppilaitokset eivät ole vain oppimisen foorumeita vaan keskeisiä lasten ja nuorten kasvuympäristöjä ja sosiaalisen vuorovaikutuksen paikkoja. Varhaiskasvatus, koulut ja oppilaitokset ovat perheen jälkeen tärkeimmät lasten ja nuorten kasvu- ja kehitysympäristöt. On tärkeää vahvistaa lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan arkeensa ja toiminnan kehittämiseen liittyviin asioihin. Tämä tarkoittaa erityisesti osallistumismahdollisuuksien kehittämistä, lasten ja nuorten mielipiteiden kysymistä muutostilanteissa sekä yksittäisten lasten ja nuorten kuulemista heitä koskevassa päätöksenteossa.

Lapsi ja nuori tulee nähdä kokonaisena ihmisenä. Lapsen ja nuoren hyvinvointi vaikuttaa oppimiseen ja oppiminen hyvinvointiin. Lasten ja nuorten oppimisessa korostuu vuorovaikutuksellisuus ja yhteisöllisyys. Koulu- ja oppilaitosympäristön emotionaalinen turvallisuuden edistäminen, kuten kaikenlaisen väkivallan ja kiusaamisen sekä yksinäisyyden ehkäiseminen, on tärkeä osa koulutuspolitiikkaa.

Lasten ja nuorten hyvinvointia tukee turvallinen opiskeluympäristö, hyvät vertais- ja aikuissuhteet koulussa ja myönteiset oppimiskokemukset. Tarpeen mukainen pedagoginen tuki ja opiskeluhuollon tuki edistävät ja turvaavat niin oppimista kuin hyvinvointia. Jotta lasten ja nuorten hyvinvointi, oppimistulokset ja koulutuksellinen tasa-arvo kehittyvät suotuisaan suuntaan, tarvitaan nykyistä vahvempaa panostusta oppimisen tukeen ja opiskeluhuoltoon. Tämän lisäksi on turvattava tarpeen mukaiset sosiaali- ja terveyspalvelut lapsille ja nuorille, kuten mielenterveyspalvelut ja vammaispalvelut.

MLL korostaa lapsiin ja nuoriin kohdistuvien vaikutusten ennakko- ja seuranta-arvioinnin merkitystä myös koulutuspolitiikassa. Vaikutusten arviointi on varmistettava kaikessa varhaiskasvatusta ja koulutusta koskevassa päätöksenteossa ja toiminnassa. Tätä tukee lapsen ja nuoren edun ensisijaisuuden kirjaaminen koulutusta koskevaan lainsäädäntöön. Varhaiskasvatustakiinhan lapsen edun ensisijaisuus on jo kirjattu.

Koulutuspoliittinen selonteko on tärkeä sivistyksellisten perus- ja ihmisoikeuksien edistämisen väline. Selonteossa tuodaan perustellusti esille lasten, nuorten ja koko väestön sivistyksellisten oikeuksien turvaaminen. Koulutuspoliittisella selonteolla on vahva liityntä helmikuussa julkaistuun

kansalliseen lapsistrategiaan (Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:8). Koulutuspoliittisessa päätöksenteossa on otettava huomioon mm. Suomen saamat suositukset ihmisoikeuksien valvontaelimiltä. Lasten ja nuorten sivistyksellisiin oikeuksiin liittyvistä suosituksista ks. Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:20, s. 94).

Koronakriisin aikana on syntynyt lasten ja nuorten oppimis- ja hyvinvointivajeita, joita on paikattava vielä pitkään. Tämä edellyttää mm. riittävää resursointia oppimisen ja hyvinvoinnin tukeen. Ks. myös Lapset, nuoret ja koronakriisi - Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:2.

Luku 2 Tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Tavoitetilassa tuodaan perustellusti esille kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen merkitys hyvinvoinnille. Samalla on syytä korostaa, että hyvinvointivajeet estävät koulutuspoliittisten tavoitteiden toteutumista. Esimerkiksi tavoite siitä, että koko nuorten ikäluokka suorittaa toisen asteen tutkinnon, ei toteudu, jollei koko opinpolun aikainen lapsen tarpeen mukainen tuki varhaiskasvatuksesta lähtien toteudu ja ellei nuorten hyvinvointiin panosteta ja tarjota riittävää ja vaikuttavaa apua mm. mielenterveyden ongelmiin. Lapsilla ja nuorilla on monenlaisia oppimiseen vaikuttavia tilapäisiä tai pitkäaikaisia tuen tarpeita. On tärkeää panostaa tuen tarpeiden tunnistamiseen, jotta oikeaa apua saadaan nopeasti, joskus opiskelurutiineja yksilöllistäenkin, ongelmaketjujen pysäyttämiseksi.

Luku 3 Koulutuksen ja tutkimuksen tavoitteet ja toimenpiteet

Koulutuspoliittisen selonteon tavoitteiden toteutuminen edellyttää voimavarojen lisäämistä koulutukseen nykyiseen tasoon verrattuna. Perusopetuksen, toisen asteen koulutuksen ja korkeakoulutuksen opiskelijakohtaiset kustannukset ovat tällä hetkellä Suomessa Pohjoismaiden alhaisimmat. Merkillä pantavaa on myös se, että koulutukseen käytetty rahoitus opiskelijaa kohden laski Suomessa vuosina 2012-17, kun OECD-maissa rahoitus yleisesti kasvoi (OECD: Education at a Glance 2020). Koulutukseen käytetyn rahoituksen riittämättömyys näkyy oppimistulosten laskuna ja eriarvoisuuden kasvuna.

Suomen tämänhetkinen tilanne on monilta osin huolestuttava. Lasten ja nuorten perhetausta vaikuttaa aiempaa enemmän oppimistuloksiin ja koulutuspolkuun. Tyttöjen ja poikien ero oppimistuloksissa on Suomessa poikkeuksellisen suuri, kuten myös kantaväestöön kuuluvien ja maahanmuuttotasaisten oppilaiden oppimistulokset. Myös koulutustaso on kääntynyt Suomessa laskuun. 1970-luvun lopulla syntyneet ovat jäämässä Suomen kaikkien aikojen koulutetuimmaksi ikäryhmäksi, jollei suuntaa kyetä muuttamaan.

Selonteossa korostetaan perustellusti jatkuvan oppimisen periaatetta. Tämä ei voi tarkoittaa sitä, että lasten ja nuorten koulutuksesta siirretään voimavaroja vanhempien ikäluokkien koulutukseen. Hyvinvoinnin ja oppimisen perusta rakentuu lapsuudessa ja nuoruudessa. Lapsuus ja nuoruus rakentavat perustan myös elinikäiselle ja jatkuvalla oppimiselle. Jos lasten ja nuorten oppimiseen ja sen tukeen ei panosteta riittävällä tavalla, ei myöskään elinikäinen ja jatkuva oppiminen toteudu.

Koronakriisillä on ollut huomattavat vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Tämä koskee vahvasti lasten ja nuorten koulutusta, opiskelua ja oppimista. Koronakriisi on vaikuttanut myös nuorten mielenterveyteen, mikä heijastuu opiskeluun. Uhkana on, että kriisi lisää lasten ja nuorten eriarvoistumista. Yhdenvertaisuuden edistämisen ja eriarvoisuuden kaventamisen on oltava tavoitteellista ja systemaattista kriisin jälkihoidossa. Koronakriisin myötä on entistä enemmän tullut esille, että hyvinvointi ja oppiminen kulkevat käsi kädessä. Kouluilla ja oppilaitoksilla on olennainen rooli lasten ja nuorten arjen ja hyvinvoinnin rakentumisessa. Tässä myös oppilas- ja opiskelijahuollolla on suuri merkitys. Tulee varmistua siitä, että lapsilla ja nuorilla on saatavilla opetuksen tuen ohella kynnyksetöntä psykososiaalista tukea.

Luku 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Selonteossa todetaan, että varhaiskasvatus-, esi- ja perusopetuslainsäädäntö uudistetaan kokonaisuutena. On hyvä, että uudistuksen tavoitteeksi on asetettu mahdollisuus nykyistä paremmin seurata, ohjata ja koordinoida lasten oikeuksien ja palveluiden yhdenvertaista ja laadukasta toteutumista. Samassa yhteydessä on vahvistettava myös koulutuksen viranomaisvalvontaa ja oppilaiden ja heidän huoltajiensa mahdollisuuksia tehdä kanteluita kohtaamistaan oikeudenloukkauksista, kuten tilanteista, joissa kiusaamiseen ei ole puututtu tai että se jatkuu puuttumisesta huolimatta. Uudistuksessa lapsen edun ensisijaisuus on kirjattava myös esi- ja perusopetusta koskevaan lainsäädäntöön. Nyt lapsen edun ensisijaisuus on kirjattu vain varhaiskasvatustakiin.

Väestökehitys on Suomessa eri kunnissa ja alueilla hyvin eriytynyttä, joten kuntien erilaisten olosuhteiden huomioon ottaminen rahoitusjärjestelmässä on perusteltua. Rahoituksen painopisteen siirtäminen perusrahoitukseen ja pitkäjänteisen kehittämisen tukemiseen on myös kannatettavaa, kuten myös myönteisen erityiskohtelun rahoituksen vakiinnuttaminen eriarvoisuuden kaventamiseksi. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden oppimisedellytysten turvaaminen on myös yksi olennainen kehittämiskohde, koska maahanmuuttotustaisten oppilaiden oppimistulokset ovat keskimääräistä heikommat.

Varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen järjestämisen laatutavoitteet ovat kannatettavat. Keskeisimmät laatua koskevat tekijät on kirjattava lakiin. Lakia täydentävät laatutavoitteet voidaan kirjata esimerkiksi opetussuunnitelmien perusteisiin. Varhaiskasvatuksessa tulee mahdollisimman pian ottaa käyttöön esi- ja perusopetuksen kolmiportaista tukea vastaava malli.

Opiskeluhuollon saatavuus, riittävyys ja laatu on turvattava koko maassa. Tämä edellyttää muun muassa sitovien henkilöstömitoitusten asettamista oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstölle. Ilman sitä opiskeluhuollon riittävä ja yhdenvertainen saatavuus ei toteudu. Myös oppilas- ja opiskelijahuollolle tulisi laatia laatutavoitteet. Koulun nuorisotyötä tulee kehittää niin, että oppilaat saavat koulupäivän aikana nykyistä enemmän aikuisten tukea kouluilmapiiriin liittyvissä asioissa.

MLL korostaa myös koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan koulun kerhotoiminnan merkitystä. Aamu- ja iltapäivätoiminnan saatavuus on turvattava kaikille toimintaa tarvitseville 1.- ja 2.- vuosiluokan oppilaille. Tämä edellyttää perusopetuslain muutosta, sillä tällä hetkellä aamu- ja

iltapäivätoiminnan järjestäminen ja sen laajuus riippuu kunnan päätöksestä. MLL pitää myös tärkeänä, että perusopetuksen oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun kerhotoimintaan.

Luku 3.2 Toinen aste

On hyvä, että toiseen asteen koulutuksen osalta on kirjattu opiskelijoiden tarpeisiin vastaavien opiskeluhoitopalveluiden turvaaminen. Oppimisen etenemisen ja oppimistulosten paremman seurannan ja oppimisen vaikeuksien havaitsemisen ja niihin nopeasti puuttumisen lisäksi tulisi vahvemmin kirjata opiskelijan tarpeisiin vastaavan tuen tarjoaminen.

Luvussa korostetaan vahvasti digitaalisia sovelluksia ja oppimisympäristöjä. Tämä ei saa kuitenkaan johtaa sosiaalisen vuorovaikutuksen syrjäytymiseen toisen asteen koulutuksessa. Oppimisympäristöjen digitalisoinnin ja digitaalisten oppimiskäytäntöjen rinnalla on hyvä korostaa oppilaitosyhteisön ja yhteisöllisen tuen merkitystä. Koulutuksen saavutettavuudesta huolehtiminen on erittäin tärkeää. Tätä tukee selonteossa esitetty kirjaus siitä, että väestöä voimakkaasti menettävillä alueilla lukio- ja ammatillista koulutusta järjestetään useimmiten samoissa järjestäjäorganisaatioissa.

Toisen asteen opinnoissa tulee panostaa myös opinto-ohjaukseen, jotta nuoret saavat tarvitsemaansa tukea ainevalintoihin, opintojen suorittamiseen loppuun asti ja mieluisten jatko-opintojen löytämiseen. Toisen asteen koulutuksen saatavuudessa on tärkeää pyrkiä siihen, että nuoret pystyisivät suorittamaan oppivelvollisuutensa ilman, että se edellyttää lapsuudenkodista pois muuttamista. Haja-asutusalueilla asuvien nuorten opiskelumahdollisuuksien kartoittaminen on tärkeää.

Luku 3.3 Korkeakoulut

Koulutuksessa on kiinnitettävä huomioita opiskelijoiden uupumuksen ehkäisemiseen. Oppimisen tukeen on kiinnitettävä huomiota osana uudistuksia. Korkeakouluopinnoissa tulee panostaa opinto-ohjaukseen sekä opiskelijahuollon riittävään tukeen uupumuksen ehkäisemiseksi ja mielenterveyden vahvistamiseksi. Opiskelijoita tulee kuulla opetusmenetelmien, tutkintovaatimusten ja opintososiaalisen tuen kehittämisessä. Opintotuen tulee mahdollistaa täysipäiväinen opiskelu riippumatta opiskelijan sosioekonomisesta taustasta tai asuinpaikkakunnasta.

Luku 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen tulee sisällyttää koulutusta lapsen oikeuksista. Oppilas- ja opiskelijahuollon riittävän ja yhdenvertaisen saatavuuden turvaamiseksi opiskeluhoitopalveluiden henkilöstömitoituksesta tulee säätää laissa.

Luku 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

On huolehdittava siitä, että perheen vähävaraisuus ei muodostu esteeksi lapsen osallistumiselle taiteen perusopetukseen. Taide- ja kulttuuriharrastuksia voidaan tarjota osana koulun kerhotoimintaa, millä voidaan myös tukea yhdenvertaisia mahdollisuuksia taide- ja kulttuurikasvatukseen.

Luku 3.9 Opintotuki

Opintotuella on keskeinen merkitys yhdenvertaisten opiskelumahdollisuuksien turvaamisessa. Se on myös tärkeä keino tavoitteena olevan koulutustason nostamisen saavuttamisessa. Riittävän toimeentulon varmistaminen tukee opiskelijoiden hyvinvointia ja opintojen loppuun saattamista, kun taas jatkuva taloudellinen huoli on raskasta ja vaikeuttaa opintojen etenemistä. Opiskelun ja perheen yhteensovittamista tulee parantaa nostamalla perheellisten opiskelijoiden opintotukea.

Luku 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

Suomessa kantaväestön ja maahanmuuttotastaisten oppilaiden oppituloksissa on kansainvälisesti vertaillen suuri ero. Koulutuksessa on varhaiskasvatuksesta lähtien panostettava vahvasti maahanmuuttotastaisten lasten ja nuorten oppimisen ja hyvinvoinnin tukeen. Koulutus on keskeinen kotoutumisen ja integraation paikka maahanmuuttotastaisille lapsille ja nuorille. Myös maahanmuuttotastaisten aikuisten koulutukseen on panostettava.

Luku 3.12 Vammaisten ihmisten oppiminen

MLL pitää tärkeänä, että selonteossa tarkastellaan omana kokonaisuutenaan vammaisten ihmisten oppimista.

Luku 4 Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät

MLL korostaa hyvinvoinnin ja koulutuksen molemminpuolista liityntää toisiinsa. Hyvinvoinnin perusta muodostuu lapsuudessa ja nuoruudessa. Koulutus rakentaa hyvinvointia ja toisaalta hyvinvoinnin ongelmat, kuten mielenterveyden häiriöt ovat merkittävä tekijä koulupolun katkeamisessa. Koulutuksen ja sosiaali- ja terveystalveluiden yhteistyön merkitys korostuu entisestään, kun sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisvastuu siirtyy kunnilta hyvinvointialueille.

Helsingissä 11.5.2021

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Milla Kalliomaa
pääsihteeri

Esa Iivonen
johtava asiantuntija